

«Тасдиқ менамоям»

Ректори Донишгоҳи технологии
Тоҷикистон, доктори илмҳои
иқтисодӣ, дотсент

Раҳмонзода З.Ф.

аз «10» _____ соли 2025

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Саидзода Курбоналӣ Саид дар мавзӯи «Такмили механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар Тоҷикистон (дар мисоли бахши аграрии иқтисодиёт)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D052000 – Бизнес-маъмуриятчигӣ (6D052002 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ) пешниҳод карда шудааст.

1. Мубрам будани мавзӯи диссертатсия

Дар шароити муосири рушди иҷтимоиву иқтисодӣ, такмили механизми ташкилию иқтисодии соҳибкории истеҳсолӣ дар бахши аграрии Тоҷикистон ба унсури калидии сиёсати давлатӣ табдил ёфтааст. Афзоиши талаботи бозор ба маҳсулоти рақобатпазири озуқаворӣ, зарурати истифодаи самараноки захираҳои маҳаллӣ ва ҳадафи коҳиши вобастагӣ аз воридоти ғизо, рушди соҳибкории аграриро ба вазифаи муҳими стратегияи миллӣ мубаддал месозанд.

Мубрамияти масъала ба аҳамияти рушди деҳот, таъмини амнияти озуқаворӣ, рушди содироти маҳсулоти кишоварзӣ ва ҳалли мушкилоти иқлимӣ, аз ҷумла хушксолӣ ва камшавии об вобаста аст. Соҳибкории истеҳсолии аграрӣ барои амнияти озуқаворӣ ва беҳбуди сатҳи зиндагӣ нақши асосӣ дорад, аммо сатҳи кунунии рушди он барои иҷрои пурраи ҳадафҳои стратегияи миллӣ кофӣ нест.

Тавре Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми соли 2024 таъкид намуданд, дар посух ба таҳдидҳои иқлимӣ ва болоравии нархи ғизо бояд тамоми захираҳо барои рушди кишоварзӣ сафарбар карда шаванд. Ин талаб мекунад, ки механизмҳои дастгирии соҳибкории истеҳсолӣ бо воқеияти нав мутобиқ гарданд.

Дар доираи татбиқи Стратегияи миллии рушди Тоҷикистон то соли 2030 як қатор санадҳои меъёрӣ ва барномаҳо қабул гардиданд, ки такмили механизмҳои рушди аграриро тақвият мебахшанд. Афзоиши субъектҳои соҳибкорӣ дар бахши аграрӣ ба рақобатпазирӣ, зиёдшавии истеҳсолот ва густариши шаклҳои нави хоҷагидорӣ мусоидат мекунад.

Бо вучуди ин, набудани ҳамгироии мукаммали сохторҳои молиявӣ, субъектҳои соҳибкорӣ ва бозори кишоварзӣ зарурати бознигариҳои механизмҳои амалкунандаро афзоиш медиҳад.

Аз ин рӯ, мавзуи диссертатсия ҳам аз ҷиҳати назариявӣ ва ҳам амалӣ муҳим буда, таҳқиқот ба ошкор ва таҳлили масъалаҳои асосии ташкилию идоракунии соҳибкории истеҳсолӣ дар деҳоти Тоҷикистон равона шудааст.

Ҳамин тариқ, соҳибкории истеҳсолӣ як манбаи муҳими стратегии иқтисоди миллӣ маҳсуб мешавад, ки рушди кишвар, сатҳи зиндагии мардум ва амнияти миллиро таъмин менамояд.

Ин ва дигар муаммоҳои мавҷуда муҳимияти мавзуи интихобгардидаро ифода менамояд.

2. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҷимоя пешниҳод шудааст

Диссертатсияи Саидзода Қурбоналӣ Саид дар мавзуи “Такмили механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар Тоҷикистон (дар мисоли баҳши аграрии иқтисодиёт” дар заминаи бандҳои Шиносномаи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи 6D052000 – Бизнес-маъмуриятчиғӣ (6D052002 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ) омода карда шуда, ба бандҳои 1. Рушди назария ва методологияи соҳибкорӣ; таҳияи методикаи ташкили фаъолият дар шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ; 8. Танзим ва дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ; 16. Ҳавасмандкунии намудҳои гуногуни фаъолияти соҳибкорӣ; 20. Шарикии давлат ва баҳши хусусӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ; 23. Самаранокии фаъолияти соҳибкорӣ ва роҳҳои баланд бардоштани онҳо мувофиқат менамояд.

3. Дарачаи наwgонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои ҷимоя пешниҳод шудааст

Дар диссертатсия асосҳои назариявӣ ва усулҳои механизми ташкилию иқтисодии соҳибкории истеҳсолӣ дар баҳши аграрӣ омӯзиш меёбанд. Пешниҳодҳои илмӣ-амалӣ оид ба такмили ин механизм ва муайянсозии самтҳои баланд бардоштани самаранокии иқтисодии соҳибкории истеҳсолӣ дар хоҷагиро ва корхонаҳои КАС-и Тоҷикистон, махсусан дар минтақаи агросаноатии Кӯлоб таҳия шудаанд. Ҳамзамон, ҷанбаҳои нави муносибатҳои муосир дар соҳаи аграрӣ ҳамчун наwgониҳои илмӣ тадқиқот пешниҳод мегарданд.

Боиси қайд аст, ки ба ҷимоя, аз ҷониби муаллиф, нуқтаҳои зерини назариявӣ, методӣ ва амалии таҳқиқот пешниҳод гардидаанд, ки воқеан дорои унсурҳои наwgонии илмӣ мебошанд:

1. Муаллиф, бо таъя ба андешаҳои гуногуни муҳаққиқони дохилию хориҷӣ, мафҳуми иқтисодии соҳибкорӣ ва ҷанбаҳои он дар муносибатҳои аграриро таҳлил кардааст. Соҳибкорӣ ҳамчун фаъолияти системаофаранда шарҳ дода шуда, моҳияти иқтисодии он бо талаботи замони муосир муайян мегардад. Дар асоси ин таҳлил, муаллиф таърифи нави «соҳибкории истеҳсолӣ»-ро барои баҳши аграрӣ пешниҳод намуда, ҳамчунин, механизми такмилёфтаи ташкилию иқтисодии ин наvи соҳибкориро барои Тоҷикистон асоснок кардааст.

2. Аз ҷониби муаллиф таҳлили вазъи кунунӣ ва тамоюлҳои рушди соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрии Тоҷикистон (2018–2023) ва муқоисаи он бо таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ анҷом дода шуда, модели соҳибкории оилавӣ барои шароити муосир мувофиқтар ва самараноктар асоснок шудааст. Инчунин, муаллиф дар чараёни таҳқиқот омилҳои таъсиррасон ба рушди соҳибкории истеҳсоли дар бахши аграрӣ муайян ва ба гурӯҳҳои умумӣ ва махсус вобаста ба минтақаҳои кишвар ҷудо намудааст. Бо назардошти ин омилҳо, амсиласозии иқтисодӣ-риёзии истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ иҷро гардида, натиҷаҳо имконият медиҳанд дурнамои ҳаҷми истеҳсолоти кишоварзӣ то соли 2035 илман асоснок гардад.

3. Самтҳои асосии механизми ташкилию иқтисодии соҳибкорӣ ва роҳҳои баланд бардоштани самаранокии субъектҳои истеҳсолии аграрӣ муайян карда шуданд. Бо таъкиди таҷрибаи кишварҳои пешрафта марҳилаҳои тақмили механизми иқтисодии соҳибкорӣ дар соҳаи аграрӣ асоснок гардиданд. Муайян шуд, ки самаранокии соҳибкорӣ тавассути усулҳои мушаххаси ҳисоб ва баҳодихӣ муайян мегардад ва пешгӯии нишондиҳандаҳои асосӣ бо истифода аз амсиласозии иқтисодӣ-математикӣ амалӣ мешавад.

4. Муҳақик асоснок намудааст, ки андешидани тадбирҳои мушаххас оид ба мукаммалгардонии механизми дастгирии давлатии соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрӣ ба таъмини амнияти озуқаворӣ мусоидат менамояд. Дар ин замина, муаллиф роҳҳои экстенсивӣ ва интенсивии рушди бахши кишоварзиро бо назардошти маҳдудиятҳо ва имкониятҳои онҳо баҳодихӣ намуда, гузариш ба рушди дақиқро пайгирӣ карда, дар ин замина намунаи мушаххасгаштаи механизми мукаммали дастгирии давлатии соҳибкории истеҳсолиро дар бахши аграрӣ мутобиқ ба шароити муосири хоҷагидорӣ бо мақсади таъмини амнияти озуқаворӣ таҳия ва пешниҳод намудааст.

4. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Дар диссертатсия аз ҷониби муаллиф нишон дода шудааст, ки дар шароити имрӯза соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрии иқтисодиёт бояд ба шакли инноватсионии истеҳсолот мувофиқат кунад, ки дар шароити дахлдори таърихӣ ва иҷтимоию иқтисодӣ афзалиятнок шуда, шакли зарурии тақрористеҳсоли ҷамъиятиро таъмин намуда, вазифаҳои умумии иқтисодӣ, эҷодӣ-ҷустуҷӯӣ (инноватсионӣ), захиравӣ, иҷтимоӣ ва ташкилиро иҷро намояд.

Ҳамзамон, аз ҷониби муаллиф таҳқиқоти илмӣ ва нуқтаҳои назари олимони ватанию хориҷӣ оид ба самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрӣ оқилона истифода бурда шуда, сарчашмаҳои омӯрӣ ва маводҳои конференсияҳои байналмилалӣ чумхуриявии илмӣ-амалӣ оид ба мавзӯи таҳқиқшаванда ҳамчун замина ба асос гирифта шуда, маълумоти сохторҳои илмӣ таҳқиқотӣ, ҳисоботи ташкилотҳои байналмилалӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Муаллифи рисолаи илмӣ барои ҳалли масъалаҳои мавҷудаи таҳқиқотӣ бо истифодаи усулҳои гуногуни илмӣ, аз қабili усулҳои таҳлили системавӣ, мантиқӣ, сохторӣ ва функционалӣ, инчунин, усулҳои таҳлил ва синтез, индуксия ва дедуксия ҳулосаҳои ҳудро пешниҳод намуда, бо низоми муайяни хронологӣ таснифоти шаклҳо ва намудҳои соҳибқориҳо дар умум ва махсусан, соҳибқориҳои истеҳсолиро дар баҳши ағарарии иқтисодиёт дарҷ намуда, механизмҳои фароҳам овардани шароити мусоиди иҷтимоию иқтисоди барои рушди соҳибқориҳои истеҳсолӣ дар баҳши ағарарии иқтисодиёти кишвар, истифодаи самараноки иқтидорҳои захираҳои мавҷуда, интиҳоби дурусти самтҳои афзалиятноки рушди соҳибқориҳои истеҳсолиро коркард карда, дар ин асос вазъи имрӯзаи соҳибқориҳои истеҳсолиро дар баҳши ағарарии иқтисодиёт низ мавриди таҳлили амиқ қарор додааст.

Аз ҷониби муаллифи рисолаи илмӣ барои арзёбӣ, таҳлили вазъ ва муайян намудани мушкилоти мавҷудаи соҳибқориҳои истеҳсолӣ дар баҳши ағарарии иқтисодиёт аз санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва фармонҳои Президенти кишвар оид ба рушди соҳибқориҳои истеҳсолӣ, маълумоти омории Агенсии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бонки миллии Тоҷикистон, вазоратҳои молия, саноат ва технологияҳои нав, рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин гузоришҳои таҳлили Бонки ҷаҳонӣ, Бонки рушди Авруосиё ва Бонки байналмилалӣ таҷдид ва рушд истифода шуданд.

Шиносоӣ бо мундариҷаи диссертатсия нишон медиҳад, ки муаллиф хеле моҳирона бо адабиёти илмӣ доир ба мавзӯи таҳқиқот кор кардааст, мустақилона далелҳои оморию вобаста бо мақсади таҳқиқот ҷамъ оварда, коркард ва таҳлил намудааст.

Дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо дақиқии маълумот, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ мегардад. Ҳулосаҳо ва тавсияҳо ба таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ асос ёфтаанд.

5. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он аст, ки истифодабарии натиҷаҳои илмӣ асари мазкур барои тавсеаи самаранокии фаъолияти соҳибқорӣ, фароҳам овардани шароити мусоид дар иқтисоди миллӣ ва манотиқи кишвар барои рушди соҳибқориҳои истеҳсолӣ дар соҳаи ағарарии иқтисодиёт ва сармоягузори он имконпазир мебошад. Истифодаи амалии пешниҳодот оид ба тақмили механизми ташкилию иқтисодии соҳибқориҳои истеҳсолӣ дар соҳаи ағарарӣ ба таҳкими устувории молиявии шаклҳои нави соҳибқорӣ дар баҳши воқеии иқтисодиёти мамлакат, риояи интизоми молиявӣ аз тарафи субъектҳои муносибатҳои бозорӣ ва таҳкими вазъи молиявии онҳо мусоидат менамояд.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки пешниҳодоту тавсияҳои манзуршуда ба мукамалсозии механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаи аграрӣ, тақмилдиҳии қонунгузорӣ дар самти рушди соҳибкорӣ дар ин соҳа, ташкили зерсохтори мукаммали ҷимоя ва дастгирии давлатӣ дар соҳаи аграрӣ, коркарди стратегияи рушди устувори соҳибкории истеҳсолӣ дар тамоми минтақаҳои кишвар мусоидат намуда, ба рушди соҳибкорӣ дар мамлакат вуҷъат мебахшад.

Натиҷаҳои асосии илмӣ метавонанд аз ҷониби вазорату идораҳои дахлдор ва мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ва маҳаллӣ дар таҳияи самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар бахши аграрии иқтисодиёт истифода шаванд.

Натиҷаҳои бадастовардаи муаллифи рисолаи илмӣ дар ташаккули механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаи аграрии кишвар ва барои баланд бардоштани самаранокии истифодаи захираҳо дар раванди амалигардонии фаъолияти соҳибкорӣ, аҳамияти амалӣ дорад. Дар баробари ин, натиҷаи таҳқиқот дар таълими фанҳои «Назарияи иқтисодӣ», «Асосҳои соҳибкорӣ», «Микроиқтисод», «Банақшагирии соҳибкорӣ», «Ташкил ва банақшагирии истеҳсолот», «Иқтисоди минтақавӣ» метавонад истифода шавад.

6. Мазмуни кори диссертатсионӣ

Сохтори кори диссертатсия, гузориши мақсад ва алоқамандии мантиқии онҳоро тасдиқ мекунад.

Диссертатсия аз муқаддима, 3 боб, 9 зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, рӯйхати адабиёт (маъхазҳо) ва феҳристи интишороти илмӣ докталаби дараҷаи илмӣ иборат буда, дар 200 саҳифа, 28 ҷадвал, 21 расм ва 10 диаграмма оварда шудааст.

Дар муқаддима мубрамии мавзуи диссертатсия, дараҷаи таҳқиқ, мақсад, вазифаҳо, объекту предмет, фарзияи таҳқиқот муайян гардидаанд, ҳамчунин, маълумот оид ба асосҳои назариявӣ методологии таҳқиқот, сарчашмаҳои маълумот, навгонии илмӣ таҳқиқот, нуктаҳои ба ҷимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии докталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия, ҳамчунин сохтор ва ҳаҷми диссертатсия нишон дода шудааст (С. 4-14).

Дар боби аввал **“Асосҳои назариявӣ услубии соҳибкории истеҳсолӣ дар бахши аграрии иқтисодиёт”** ба баррасии нуктаҳои концептуалӣ ва шаклҳои рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаи кишоварзӣ бахшида шудааст. Дар он механизмҳои ташкилию иқтисодие, ки фаъолияти ин намуди соҳибкориро таъмин мекунанд, таҳлил карда шуда, инчунин таҷрибаи ҷаҳонии ташаккул ва тақмили соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаи кишоварзӣ таҳлил ва арзёбӣ мешавад. (саҳ. 15-77).

Дар ин боб муаллиф пеш аз ҳама барои фаҳмиши амиқи фаъолияти соҳибкорӣ дар бахши аграрӣ, таҳлил бо назардошти хусусиятҳо, афзалиятҳо

ва маҳдудиятҳои субъектҳои дахлдор анҷом додааст. Дар робита ба ин, дар рисолаи илмӣ раванд ва таҳаввули таърихию назариявии мафҳуми «соҳибкорӣ» аз нигоҳи хронологӣ ҷамъбаст гардида, дар расми 1 ҳамчун ҷадвали хулосавӣ пешниҳод шудааст, ки ҳам аз нигоҳи илмӣ ва назариявӣ асоснок мебошад (саҳ.17).

Инчунин, муаллиф бо назардошти омӯзиши назарияҳои гуногуни олимони классик ва муосир ба хусусиятҳои иқтисодии соҳибкорӣ дар замони муосир таваҷҷуҳ намуда, онро бо истифодаи самараноки захираҳо ва ба даст овардани ғоида алоқаманд мекунанд, баъзеи дигар онро аз партави вазифаи иҷтимоӣ дида, нақши соҳибкориро ҳамчун барандаи навоарӣ ва миёнгири дигаргунсозии иҷтимоӣ таъкид мекунанд. Аз ин рӯ, тафсири мафҳумҳои «соҳибкор» ва «фаъолияти соҳибкорӣ» мавзуи мубрами баҳси илмӣ боқӣ мемонад. Зиеда аз он, таҳқиқот дар ин самт бинобар хосияти мураккаб доштан ва дараҷаи баланди муносибатҳои байнисоҳавии худ бо як қатор мушкилоти методӣ ва амалӣ дучор омадааст, ки ба низом даровардани равишҳо ва таҳлили амиқи минбаъдaro тақозо мекунад (саҳ.18-30).

Аз ҷониби муаллиф дуруст қайд карда шудааст, ки дар илми иқтисоди баҳсҳо оид ба рушди соҳибкории истеҳсолӣ доираи васеи масъалаҳоро дар бар мегиранд, аз муайян кардани ҳуди мафҳуми «соҳибкории истеҳсолӣ» то мушкилоти методии дар ҷараёни таҳқиқи он ба миёномада. Мавқеи муаллиф дар он аст, ки асоси ташкили соҳибкорӣ дар ҳама давру замон ҳуди инсон ва қобилияти кордонии ӯ дар амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ шуда метавонад (саҳ. 39).

Муаллиф қайд мекунад, ки барои фаҳмиши чуқуртару амиқи соҳибкории истеҳсолӣ зарурати синтези мактабҳои гуногуни назариявӣ ба миён меояд. Дар ҳошияи мавзуи таҳқиқи қори диссертатсионӣ ғояҳои муносибати неоклассикӣ бо унсурҳои назарияи институтсионалистӣ ва равишҳои мактаби австриягӣ синтез карда шудааст, ин имкон медиҳад, ки ҳам механизмҳои бозор ва ҳам омилҳои институтсионалии рушди соҳибкорӣ ба назар гирифта шаванд (саҳ. 42).

Аз ҷониби муаллиф хулосабарорӣ карда шудааст, ки зери мафҳуми соҳибкории истеҳсолӣ ҳамчун як раванди мустақил ва фаъоли иқтисодӣ муаррифӣ мешавад, ки ҳадафи асосии он ба даст овардани ғоидаи мунтазам ва беҳтар намудани шароити зиндагии шахсӣ тавассути қонеъ кардани талаботи истеъмолкунандагон мебошад. Ин равиш ба анъанаҳои таърихӣ ва назариявӣ дар иқтисод асос ёфта, аз мактаби классикии тафаккури иқтисодӣ бармеояд, ки истеҳсолоти моддиро асоси рушди иқтисодӣ таъкид мекард.

Дар системаи соҳибкорӣ шаклҳои он маҷмуан ба таври назариявӣ шарҳ дода мешаванд. Соҳибкорӣ намуди махсуси фаъолият буда, дар ҳама соҳаҳо ба роҳ монда мешавад. Мақсади фаъолияти соҳибкориро характери муносибатҳои дар ҷамъият доштаи он муайян менамояд. Вобаста ба ин, муаллиф аз рӯйи аломатҳои гуногун фаъолияти соҳибкории истеҳсолиро гурӯҳбандӣ намудааст, ки дорои аҳаммияти илмӣ мебошад (саҳ. 43).

Дар кори таҳқиқоти мазкур муаллиф ба таҷрибаи иқтисодии кишварҳои хориҷ (Иттиҳоди Аврупо ва ИДМ) диққати махсус зоҳир намуда, қайд менамояд, ки давлатҳои пешрафтаи иқтисодӣ заминаи рушди худро аз ҳисоби тақвияти соҳибкории истеҳсоли ба даст овардаанд. Дар ин замина, бояд қайд намуд, ки барои ташкили чунин навъи соҳибкорӣ дар соҳаи аграрӣ, меболад баҳамалоқамандии омилҳои биологиву иқтисодӣ ба инобат гирифта шаванд. Ҳамзамон, самаранокии истеҳсоли маҳсулоти аграрӣ на ҳама вақт аз технология, балки аз тарзи корӣ ва истифодаи техника ва технология низ вобастагии калон дорад.

Дар ин қисмати кор муаллиф дуруст хулоса кардааст, ки барои рушди агросаноат зарур аст шаклҳои гуногуни моликият ва хоҷагидорӣ истифода шаванд. Гуногуншаклии ташкили истеҳсол дар бахши аграрӣ метавонад самаранокии онро афзоиш диҳад. Дар маҷмӯъ, натиҷаҳои таҳқиқ гувоҳӣ медиҳанд, ки фаъолияти соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрӣ дар таъмини амнияти озуқаворӣ, ташкили ҷойҳои корӣ ва рушди устувори иқтисодӣ нақши калидӣ мебозад (сах.69).

Дар боби дуюми диссертатсия **“Тамоюлҳои рушди соҳибкории истеҳсоли дар бахши аграрии иқтисодиёти ҷумҳурӣ”** муаллиф ба иҷрои ҳадафҳои стратегии кишвар барои баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии аҳоли боиси пайдо шудани алоқаи ногуфтаи бо вазъи соҳибкории истеҳсоли, бахусус дар соҳаи аграрии иқтисодиёт таваҷҷӯҳи хоса кардааст, зеро сатҳи некӯаҳволии аҳолии кишвар, ки ҳамчун нишондиҳандаи муҳим барои арзёбии рушди иқтисодию иҷтимоии давлат ба ҳисоб меравад, ба сурати мустақим ба фаъолияти соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрии иқтисодиёти миллӣ ва рушди он алоқаманд мебошад. Иқдоми ҷиддӣ барои таҳкиму инкишофи соҳибкории истеҳсоли дар соҳаҳои гуногун, бахусус бахши аграрӣ, боиси беҳтаршавии вазъи иқтисодӣ ва имкониятҳои корӣ мегардад, ки дар натиҷа ба беҳтар гардидани вазъияти иқтисодӣ ва иҷтимоии аҳоли мусоидат менамояд. Ин раванд, инчунин, ба қонеъ гардонидани талаботи тағйирёбандаи истеъмолгарон ва таъмини бозори истеъмоли бо молу маҳсулоти баландсифат, ки ҷавобгӯи эҳтиёҷоти ҷамъият аст, мусоидат мекунад (сах. 72 -115).

Аз ҷониби муаллиф таҳлил гузаронида шуда, дуруст хулосабарорӣ карда шудааст, ки барои ноил шудан ба фаъолияти устувор ва самараноки соҳибкории истеҳсоли дар бахши аграрии иқтисоди миллӣ, шаклҳои нави ҳамгирошудаи хоҷагидорӣ, дар шакли пойгоҳҳои мошинӣ-тракторӣ ва корхонаҳои таъминкунандаи захираҳои ҳама шаклҳои моликият заруранд, ки фаъолияти онҳо бояд ба таъмини талаботи хоҷагҳои деҳқонӣ ва дигар субъектҳои истеҳсолоти кишоварзӣ дар хизматрасонии техникӣ ва таъмини муттасилии пешбурди кишоварзӣ равона карда шавад.

Ҳамзамон, пениҳоди муаллиф қобили қабул шуморида мешавад, ки соҳибкории истеҳсоли дар бахши аграрии иқтисодиёт метаавонад дар се шартҳои асосӣ босубот рушд кунад: 1) ташаккули низоми омода намудани кадрҳои агробизнес, ки қисми ҷудонашавандаи сиёсати давлати ҷавон ва

мустақиламон мебошад; 2) ҳалли самараноки масъалаи ташаккули бозори замин, чунки аз як тараф, соҳибкорӣ аз ҳалли масъалаи замин вобастагии калон дорад ва аз тарафи дигар, рушди бозори заминро ҳавасманд мекунад; 3) муносибати комплексӣ ба рушди соҳибкории истеҳсолии кишоварзӣ ва ғайрикишоварзӣ, ҳамкорӣ ва ҳамгирой байни корхонаҳои кишоварзӣ ва корхонаҳои коркард дар самти кластеризатсия ва инноватсия.

Муаллиф қайд менамояд, ки соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаи аграрӣ ҳамчун яке аз самтҳои калидии татбиқи амалии ислоҳоти иқтисодӣ ба ҳисоб меравад, ки на танҳо барои таъмин намудани маҳсулоти зарурии мардуми кишвар, балки барои рушди бозори маводи истеъмолӣ, ба хусус молу маҳсулоти ватанӣ, нақши муҳимми худро мебозад. Икдоми ҷиддӣ барои таҳкиму инкишофи соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаҳои гуногун, бахусус аграрӣ, боиси беҳтаршавии вазъи иқтисодӣ ва имкониятҳои корӣ мегардад, ки дар натиҷа ба беҳтар гардидани вазъияти иқтисодӣ ва иҷтимоии аҳоли мусоидат менамояд. Ин раванд, инчунин, ба қонеъ гардонидани талаботи тағйирёбандаи истеъмолагарон ва таъмини бозори истеъмолӣ бо молу маҳсулоти баландсифат, ки ҷавобгӯи эҳтиёҷоти ҷамъият аст, мусоидат мекунад (саҳ. 82).

Қобили қайд аст, ки таҳлилу арзёбии вазъи рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаи аграрӣ нишон медиҳад, ки баъди ба даст овардани соҳибистиклолии кишвар ва тағйир додани шакли идоракунии иқтисодӣ аз нақшавӣ-маъмурӣ ба шакли иқтисоди бозорӣ ва вобаста ба ин таҷдиди назар кардани колхозу совхозҳо, ҳамчунин дар заминаи онҳо ташкил ва таъсис додани намудҳои нави хоҷагидорӣ, ба монанди: хоҷагиҳои деҳқонии инфиродӣ, коллективӣ, корхонаҳои иҷоравӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ, ҷамъиятҳои саҳомӣ, иттиҳодияҳои хоҷагиҳои деҳқонӣ ва ғайраҳо, фаъолияти соҳаи мазкур мазмун ва хусусияти навро касб кард. Ин соҳаи муҳим барои рушди иқтисодиёти Тоҷикистон ҳама вақт нақши муҳим дорад.

Муаллиф дар ин қисмати кор қайд менамояд, ки барои тақвияти минбаъдаи соҳибкории истеҳсолӣ дар бахши аграрии иқтисодиёт истифодаи технологияҳои инноватсионӣ ва идоракунии самаранок зарур буда, он метавонад ба баланд бардоштани рақобатпазирӣ, иқтидори содиротӣ ва сатҳи зиндагии аҳоли мусоидат намояд (саҳ. 114-115).

Муаллиф дар ин боб дуруст қайд менамояд, ки ҳама шаклҳои ташкилию ҳуқуқии истеҳсолоти кишоварзӣ, аз қабилҳои хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермери), хоҷагиҳои шахсии ёрирасон, кооперативҳои кишоварзӣ, агроширкатиҳо, ҷамъиятҳои саҳомӣ, корхонаҳои иҷора ва муштарак ва ғайра дар шароити бозор метавонанд ҳамчун шаклҳои соҳибкории истеҳсолӣ дар бахши аграрии иқтисоди миллӣ баррасӣ карда шаванд, аммо афзалиятҳои рушди онҳо бояд, пеш аз ҳама ҳалли ҳадафҳои стратегияи рушди кишвар ва дуввум истеҳсоли инноватсионӣ бошанд.

Дар боби сеюми диссертатсия **“Самтҳои тақмили механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсолӣ”** муҳаққиқ бештар масъалаҳои рушди механизми ташкилию иқтисодии соҳибкории истеҳсолӣ

дар соҳаи аграрии иқтисодиёт, роҳҳои баланд бардоштани самаранокии иқтисодии соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрии иқтисодиёт, инчунин такмили механизми дастгирии давлатии соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрии иқтисодиёт мавриди таҳлил қарор додааст.

Муаллиф дар ин фасл ба масъалаи муҳимми иқтисоди миллӣ, таҳлил ва такмили механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсоли дар бахши аграрӣ диққати хешро равона намудааст, ки аз ҷиҳати илмӣ ва амалӣ дорои аҳамияти баланд буда, мутобиқ ба ҳадафҳои стратегии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 мебошад.

Дар ин қисмат муҳаққиқ равандҳои муосири ташаккули соҳибкорӣ дар соҳаи кишоварзӣ, унсурҳои асосии механизми ташкилӣ ва иқтисодӣ, аз ҷумла, стратегияҳои идоракунии, низоми молиявӣ, ҳамгироии техникӣ-технологӣ, муносибатҳои меҳнатӣ ва занҷираи таъминотро ҳамаҷониба таҳлил намудааст. Ҳангоми баррасии масъалаҳо муаллиф на танҳо ҳолати кунунии иқтисодиёти аграрии кишварро меомӯзад, балки таҷрибаи пешқадами кишварҳои дигарро низ бо воқеияти Тоҷикистон мутобиқ менамояд.

Муаллиф бо таъкид ба меъёрҳои қонунгузори соҳа, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ», мушкilotи амалкунанда, ба мисли номукаммалии низоми иҷора, норасоии дастгирии молиявӣ, камбудии таъминоти об, паст будани дастрасӣ ба технологияҳо, мушкilotи меҳнатӣ ва масъалаҳои экологии соҳаро муфассал таҳлил кардааст. Дар асоси ин таҳлилҳо пешниҳодҳои мушаххаси амалӣ барои такмили равандҳои идоракунии, ташкили меҳнат, танзими муносибатҳои замин, беҳтар кардани механизмҳои молиявӣ ва боло бурдани устувории экологӣ пешниҳод шудаанд.

Муаллиф динамикаи истеҳсоли маҳсулоти асосии кишоварзиро аз солҳои 1991 то 2023 бо истифода аз ҷадвалҳои муфассал, нишондиҳандаҳои афзоиш ва коҳиш, таҳлил кардааст. Бо истифода аз маълумоти омории, муаллиф тамоюлҳои афзоиши маҳсулоти ғалладона, картошка, сабзавот, полезӣ, мева ва дигар маҳсулоти аграриро равшан нишон медиҳад.

Муаллиф модели бисёромили регрессионӣ-коррелятсиониро барои дурнамои ҳаҷми истеҳсолоти аграрӣ то соли 2035 сохта, нишондиҳандаҳои эҳтимолии рушди соҳаи кишоварзиро бо дақиқии баланд пешбинӣ кардааст. Пешгӯйҳои нишон медиҳанд, ки то соли 2035 ҳаҷми умумии маҳсулоти кишоварзӣ метавонанд ба 101476,2 млн. сомонӣ расанд.

Муаллиф аввалан таъкид мекунад, ки рушди соҳибкории кишоварзӣ танҳо тавассути ҳамгироии технологияҳои муосир, ҳавасмандгардонӣ ва дастгирии молиявӣ имконпазир аст. Раванди такмилдиҳӣ бо ду роҳи асосӣ - интенсивӣ (баланд бардоштани ҳосилнокӣ ва самаранокӣ бо истифодаи техника ва технологияҳои нав) ва экстенсивӣ (вусъат додани заминҳои кишт) - фарқ карда мешавад, ки ин ҷанба ба таҳқиқоти байналмилалӣ ва таҷрибаи миллӣ асос ёфтааст.

Муаллиф нақши давлатро дар шароити иқтисоди бозорӣ хеле муҳим меҳисобад, зеро бе танзими давлатӣ ва сиёсати ҳавасмандгардонӣ рушди соҳа таъмин намешавад. Чадвалҳо ва расмҳои пешниҳодшуда азҷониби муаллиф равандҳои дастгирӣ, аз ҷумла танзими нархҳо, имтиёзҳои андозӣ, қарзҳо ва субсидияҳоро систематикӣ нишон медиҳанд.

Хулоса дар боби мазкур муаллиф равандҳои такмилдиҳии соҳибкории истеҳсоли дар соҳаи аграрӣ, нақши дастгирии давлатӣ, механизми молиявӣ ва таъсири омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодиро систематикӣ таҳлил мекунад. Ин таҳлил заминаи илмӣ ва амалии воқеӣ барои сиёсати давлатӣ ва рушди устувори соҳаи кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Ҳамин тавр хулоса карда мешавад, ки муаллиф дар ҳалли як қатор масъалаҳои илмие, ки барои такмили механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсоли дар Тоҷикистон зарур аст, муваффақ шуда, нуктаҳои илмӣ асоснокшударо пешниҳод намудааст, ки дар маҷмӯъ барои рушди низоми амалкунанда нақши калидӣ доранд.

Дар хулоса пешниҳоду тавсияҳои муаллиф ҷиҳати мукамалгардонии такмили механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкории истеҳсоли дар ҷумҳурии оварда шудаанд (сах. 159-166).

7. Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба шаклгирии диссертатсия

Новобаста аз дастоварду муваффақиятҳо ва пешниҳодҳои ҳадафмандона диссертатсияи мазкур аз норасоӣҳо ва ҳатогиҳое, ки хусусияти ҷузъӣ доранд холи нест ва камбудҳои ҷойдошта сифати баланди илмӣ диссертатсияро коста намегардонад. Ба инобат гирифтани онҳо барои таҳқиқотҳои ояндаи диссертант самаранок арзёбӣ мегарданд:

1. Дар зербоби 1.3. таҷрибаи ҷаҳонӣ, алалхусус таҷрибаи ИМА, Ҷопон, Россия, Қазокистон, Узбекистон, Қирғизистон доир ба рушди соҳибкорӣ дар баҳши аграрӣ омӯхта шудааст, вале аниқ муайян карда нашудааст, ки таҷрибаи соҳибкории истеҳсоли дар баҳши аграрии кадом мамлакат ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ ва самараовар мебошад.

2. Сифати илмӣ кор боз ҳам баланд мегардид, агар муаллиф ба масъалаи рушди унсурҳои инфрасохтори дастгирии соҳибкории аграрӣ амсоли марказҳои рушди соҳибкорӣ, фонди давлатии тараққиёт ва дастгирии соҳибкорӣ, марказҳои маркетингӣ ва таълимӣ, марказҳои машваратӣ ва дигар ташкилотҳои ба ҳавасмандии соҳибкории аграрӣ мусоидаткунанда аҳаммияти махсус равона менамуд.

3. Мазмуни илмӣ кор боз баландтар мегардид, агар муаллиф дар қисмати таҳлилии кор аз рӯйи майдон; ҳосилнокӣ ва маҷмуи маҳсулот муқоисаи шаклҳои асосии соҳибкории истеҳсолиро дар баҳши аграрии иқтисодиёт анҷом медод.

4. Дар шароити имрӯза, рушди соҳибкории истеҳсоли дар баҳши аграрии иқтисодиёт аз ғайбсозии равандҳои сармоягузорӣ, ки ба афзоиши сармоягузорӣ дар истеҳсолот нигаронида шудаанд, вобаста аст. Хуб мешуд

агар муаллиф ба масъалаи дастгирии захиравӣ барои ғаёлсозии раванди сармоягузорӣ дар соҳибкорӣ истеҳсоли диққати махсус зоҳир менамуд.

5. Муаллиф дар кори диссертатсионӣ ба равандҳои гуногуни мукамалгардонии механизми ташкилию иқтисодии соҳибкорӣ истеҳсоли дар баҳши аграрии иқтисодиёт диққати махсус зоҳир намудааст, аммо ба манфиати кор мебуд, агар муаллиф ба нақши рақамикунонӣ ва технологияҳои инноватсионӣ дар ташаккули механизми соҳибкорӣ истеҳсоли диққати махсус равона менамуд.

6. Дар диссертатсия ва автореферат баъзан хатоҳои имлоӣ ва услубӣ ба ҷашм мерасанд.

Аммо, эроду тавсияҳои зикршуда сатҳи назариявӣ амалии таҳқиқоти анҷомшударо коста намегардонанд, онҳо бештар характери тавсиявӣ доранд ва ҷиҳати тадқиқоти ояндаи муаллиф дар ин самт метавонанд ба инобат гирифта шаванд.

8. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ

Баррасии кори таҳқиқотӣ нишон дод, ки аз рӯйи натиҷаҳои таҳқиқот аз ҷониби муаллиф 22 мақола дар ҳаҷми умумии 10,2 ҷ.ч., аз ҷумла, 9 мақола (5,4 ҷ.ч.) дар маҷаллаҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр карда шудааст. Асарҳои интишорнамудаи муаллиф ҳулосаву пешниҳодҳои дар диссертатсия ҷойдоштаро дар худ инъикос менамоянд.

9. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия

Диссертатсия ва автореферати он мазмунӣ асосии таҳқиқоти диссертатсиониро дар худ инъикос намудааст ва дар он нағзҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод карда мешаванд, баён гардидаанд. Автореферати диссертатсияи Саидзода Қурбоналӣ Саид тибқи талаботи муқарраргардида барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ таҳия гардида, мазмунӣ асосии таҳқиқотро инъикос мекунад ва дар он натиҷаҳои илмӣ асоснокгардида шарҳи пурраи ҳудро ёфтаанд.

10. Ҳулосаи умумӣ оид ба диссертатсияи тақризшаванда

Дар умум, диссертатсияи тақризшаванда дар мавзӯи “Тақмили механизми ташкилию иқтисодии рушди соҳибкорӣ истеҳсоли дар Тоҷикистон (дар мисоли баҳши аграрии иқтисодиёт)”, аз рӯйи натиҷаҳои илмӣ ва амалии ҳуд ҷавобгӯии талаботи бандҳои 31 ва 33-и “Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ”, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ гардидааст, таҳия карда шудааст. Бинобар ин муаллифи он Саидзода Қурбоналӣ Саид сазовори дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D052000 – Бизнес-маъмуриятчиғӣ (6D052002 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ) мебошад.

Тақризи муассисаи пешбар дар ҷаласаи ғайринавбатии кафедраи менеҷменти инвеститсионӣ ва маркетинги Донишгоҳи технологии Тоҷикистон муҳокима ва тасдиқ карда шудааст (суратҷаласаи №2.1 аз 4-уми ноябри соли 2025).

Натиҷаи овоздиҳӣ:

Иштирок доштанд – 12 нафар омӯзгорон, аз ҷумла 8 нафар докторону номзадони илм;

Ҳуқуқи овоз доданро доранд – 12 нафар;

“Тарафдор” – 12 нафар; “Зид” – нест; “Бетараф” – нест.

Раиси ҷаласа:

профессори кафедраи менеҷменти
инвеститсионӣ ва маркетинги
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон
доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор

Абдуғаффор Рауфӣ

Ташхисгар:

мудири кафедраи менеҷменти
инвеститсионӣ ва маркетинги
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Бойназарова М.М.

Котиби ҷаласа:

номзади илмҳои иқтисодӣ., и. в. дотсенти
кафедраи менеҷменти инвеститсионӣ
ва маркетинги Донишгоҳи технологии
Тоҷикистон

Наҷмидинов Б.З.

Имзои Абдуғаффор Рауфӣ, М.М. Бойназарова,
ва Б.З. Наҷмидиновро тасдиқ мекунам.

Сардори раёсати кадрҳо, коргузорӣ ва назорати
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

«___» «___» соли 2025

Абдуназаров А.Ҷ

Суроғаи муассисаи пешбар: Ҷумҳурии Тоҷикистон,
734061, ш. Душанбе, кӯч.Н. Қарабоев 63/3,

Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

Тел: (+992 37) 234-79-87

E-mail: rectorat-tut@mail.ru

Сомонаи расмӣ: [http:// www.tut.tj](http://www.tut.tj)